

RECENZE – TOMÁŠ SEDLÁČEK: EKONOMIE DOBRA A ZLA

Jan Skopeček, Marek Loužek
Centrum pro ekonomiku a politiku

Kniha Tomáše Sedláčka „Ekonomie dobra a zla“ (2009), kterou vydalo nakladatelství 65. pole, je neúspěšným pokusem o zkoumání vztahu ekonomie a etiky. Zabývá se příliš velkým množstvím témat na to, aby ji bylo možné považovat za seriózní práci. Není jasné, zda autor píše studii teologickou, ekonomickou, sociologickou nebo jinou. Podtitul „po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi“ je příliš všeobjímající.

Ekonomie jako věda

Ekonomie je laickou veřejností většinou chápána jako nauka o penězích, zisku, obchodu, národním hospodářství a dalších podobných termínech moderní doby. Ekonomové se tak v očích veřejnosti stávají v lepším případě těmi, kteří by se měli starat o hladký vývoj ekonomiky, v horším případě (zvláště není-li celosvětová ekonomika v nejlepší kondici) jsou považováni jen za jakési „hokynáře“.

Skutečné ekonomy, kteří svoji vědu chápou v celé své šíři - tedy jako vědu o chování člověka - tento zploštělý a zkreslující pohled trápí. Kniha Tomáše Sedláčka již samotným názvem vzbuzovala jisté naděje, že by mohla přispět k posunu představ o ekonomii jako úzké disciplíně spíše finančního charakteru. Tyto vzbuzené naděje však kniha nenaplnuje a spíše než více světla, přináší čtenáři, který se alespoň se základy ekonomie doposud nesetkal, ještě více zmatků a dojmů, že je ekonomie natolik nekonzistentní a realitě neodpovídající, že ji nemá smysl hlouběji studovat.

Autor si v úvodu své knihy dal za cíl zachytit vývoj vní-

mání ekonomické dimenze člověka daleko před datem zrození ekonomie jako vědy (to je datováno vydáním Smithova Pojednání o podstatě a původu bohatství národů v roce 1776) a dále si pokládá provokativní otázku, zda se vyplácí dobro, či zda lze vůbec uvažovat o existenci ekonomie dobra a zla.

Takto ambiciózně nadefinované cíle a hypotézy se však neodrážejí ve vhodné zvolené metodice, která je k jejich hodnověrnému naplnění a zodpovězení klíčová a nezbytná. Autor sice již v počátku upozorňuje na nutné zjednodušení, široký záběr a jiné pohledy než striktně ekonomické, přesto by - alespoň jak plyne z názvu - měl ekonomické metody a nástroje čtenářům alespoň představit a poté i při své analýze použít.

Nedůvěra k matematice

První část knihy je textem charakteru spíše filozofického, teologického, či etického. Čtenář marně čeká na ekonomické principy, zákonitosti apod. Snad je to způsobeno i nechutí autora k tzv. hlavnímu proudu ekonomie, což autorovi ani v nejmenším nevyčítáme, ale může se hlouběji zabývat např. nositelem Nobelovy ceny Gary Beckerem, který jako první velmi originálním způsobem rozšířil nástroje ekonomické analýzy na nové netradiční oblasti, které se vztahují k etice. Lze při zkoumání pohybu ke konání dobra či zla ignorovat Beckerovy poznatky z aplikace ekonomické teorie na oblast rodiny, kriminality či diskriminace? Myslíme si, že nikoliv.

Autor bojuje s použitím matematiky, statistiky a ekonomie v ekonomii velmi emo-

tivně. Dnešní moderní ekonomie však matematiku potřebuje. Asi každý se v ekonomii setkal s nesmyslným a přepjatým použitím matematického aparátu snad jen z důvodu ambice budit dojem větší exaktnosti a vědeckosti, ale to nemůže být důvod k jejímu odsouzení a opuštění. V takto extrémní poloze to nečiní ani Tomáš Sedláček, přesto je jeho kritika používání modelů a matematiky přehnaná.

Matematiku rozumný ekonom chápe jako prostředek, ne cíl svého bádání. Model mu umožňuje na základě zjednodušených předpokladů pochopit zákonitosti reality, které by v její nedotčené složitosti nemohl často ani zaznamenat. Musíme však stále mít na paměti, že ekonomická teorie je společenskou vědou. Vědou o chování člověka, který se řídí svými subjektivními pohnutkami, hodnotami a občas i emocemi. Nikdy to tedy nebude čistě exaktní věda jako je fyzika či jiné přírodní vědy, ale díky smysluplnému využití matematiky a modelu homo oeconomicus můžeme tvrdit, že je to nejexaktnější věda z rodiny společenských věd. A to není málo.

Pochybná filozofie

Sedláčkovi jsou blízké tradiční morální teorie, jejichž kořeny hledá již v eposu o Gilgamešovi, Starém zákoně přes antickou filozofii (Platón), Nový zákon, středověkou filozofii (Tomáš Akvinský) až k Immanuelu Kantovi a Janu Amosu Komenskému. Moderní utilitarismus, na němž stojí moderní ekonomie, je Sedláčkovi vzdálený. Přitom jde o jeden z průkopnických přístupů ve společenských vědách.

K vcelku povedeným kapitolám patří analýza Adama Smitha, kde se autor zabývá tzv. problémem Adama Smitha - slučitelností neviditelné ruky trhu a důrazu na sebezáměr v „Bohatství národů“ (1776), a důrazu na empatii v „Teorii mravních citů“ (1759). Autorův závěr, že Adam Smith považoval princip sebelásky za dominant-

ní motiv celospolečenských vztahů, kde se propojují zcela neznámí lidé, zatímco základní princip laskavé dobročinnosti nachází domov zejména v osobních mezilidských vztazích, je nosný.

Kapitola o křesťanství připomíná spíše teologický traktát než ekonomickou úvahu. Přes renesanční šíři Sedláčkova záběru se zdá, že autor spojuje nespojitelné, někdy se dopouští čirých spekulací, např. když řeší otázku, jaký postoj by měli starozákonní proroci k maximalizaci užítku.

Nejslabší je jedna z posledních kapitol, v níž Sedláček předkládá poněkud amatérskou „filozofii“ světa. Jeho radikální subjektivismus je kontroverzní a sporný. Neexistuje podle něj žádný výrok, který by byl založen jen na rozumné úvaze a neměl v sobě citový náboj. Tvrdí, že svět sám o sobě bez pozorovatele je chaotický, dokonce že volba vědeckých modelů je zcela iracionální a emotivní, vychází z apriorních sympatií, takže i ekonomie se stává „náboženstvím“.

Sedláčkovu sympatii s metodologickým anarchismem (nebo jak on říká s dadaismem) Paula Feyerabenda nelze přehlédnout. Doporučuje opustit (racionální) metodologii a věnovat se (emotivní) inspiraci. Ačkoli takový přístup může u neznalých čtenářů vyvolat sympatie, u odborníků kniha vyvolá rozpaky, nebo pobavený úsměv. Fakt, že knihu doporučuje na zadní obálce i bavič a moderátor Jan Kraus, by nás měl varovat.

Zcela mimo vcelku souvislý hlavní výklad působí neústrojně přilepená kapitola o finanční a hospodářské krizi, která shrnuje autorovy sloupky z Hospodářských novin, ale vztah k hlavnímu problému ekonomie a etiky nemá. Sedláčkova práce je neotřelým pokusem zmapovat ekonomické myšlení starověku a současnosti. Může vyvolat zájem u laiků, jako odborná ekonomická práce je však slabá. ■